

De Sabadell i el seu rodal

Breus notícies dels molins del Ripoll

per Joan Alsina i Giralt

Ens diu Miquel Carreras en els seus "Elements d'Història de Sabadell": "I així foren els monjos de Sant Llorenç, com recorda la tradició, els qui primer van establir les terres hortives de Sabadell, els qui van aixecar els primers molins al Ripoll i els qui feren la sèquia Monar o Molinera que rega les hortes del riu".

D'aquests vells molins del nostre terme en farem avui un breu resum documental, començant per part d'amunt del riu Ripoll.

Molí d'en Galí - En unes delimitacions de terres, de l'any 1542, trobem ja citat el mas Cellent. Ens diu el document que aquestes terres, situades al Torrent de Colobrers, termenaven, a ponent, amb el mas Cellent. I poc més tard ens ve ja documentat el molí: "terres en lo lloc anomenat mas Baiona, a tramuntana amb lo molí d'en Cellent", llegim en una escriptura de 1558. És el 1687 quan he trobat per primera vegada un nou nom al molí d'en Cellent: "el molí d'en Cellent o d'en Deu". I d'aleshores en endavant el molí ve gairebé sempre esmentat amb aquest nou nom: molí d'en Deu. El 1763 el paraire terrassenc Ignasi Galí, junt amb el seu germà Francesc, prenen a lloguer el molí d'en Font propietat d'Antoni Font. Possiblement no prou satisfets els germans Galí d'anar a lloguer, demanen permís per construir "un molí bataner molt immediat al molí fariner d'en Sallent, edificat en la heretat mas Deu i Sallent", com ens diu un document de 1773. Sembla, però, que no s'arribà a construir aquest nou molí i que els germans Galí posaren els batans a l'antic molí d'en Cellent o d'en Deu; des d'aleshores el coneixem com a molí d'en Galí.

Molí d'en Mornau - Fou el 1783, com podem llegir en els sobres del paper de fumar que s'hi fabricava, quan fou construït aquest molí. La filla del fundador Antoni Amat i Pont, germà de l'Arquebisbe Fèlix, es casà amb el barceloní Francesc Mornau, de qui prengué el nom el molí. En els seus inicis el molí fou paperer, però el 1831 compartia ja amb la indústria tèxtil les seves activitats; aquest any, Agustí i Carles Brujas i Joan Capdevila, tots fabricants de draps, "tenen un assortiment i altres màquines col.locades en aquell molí paperer anomenat d'en Mornau" amb la

facultat de poder-se valer, a més, "dels estenedors se tenen en l'expressat molí i d'aquell aposento anomenat dels miradors, per estendre panyos".

Molí de Baiona - En parlar del Castell de Baiona, en el número 42 de "Quadern", feiem ja esment del molí de Baiona, de difícil localització exacta avui, i que encara l'any 1671 era "fariner, amb les seves moles, daus i agulles usades i amb les seves farineres i tramulles."

Molí de n'Oriac - Tot i que conegut també amb el nom de Molí Nou, és ja el 1728 que en tenim notícies quan Josep Oriac el llogà a Francesc Rigalt; que el molí podia ser draper ens ho fa suposar el fet que els anys 1730 i 1731 trobem, en diversa documentació, a Francesc Rigalt com a paraire i teixidor de lli. L'any 1754 el mateix Josep Oriac el llogà de nou, acceptant que el llogater "pugui fer pasturat fins a l'altra banda del riu, al Castell de Baiona."

Molí d'en Font - Les primeres notícies que n'he trobat són de 1733 quan Antoni Font lloga a Josep Comas "el molí sota can Català". I que el 1735 era ja molí draper ho veiem en una escriptura de lloguer d'aquest any en la que s'hi diu: "el molí draper amb dos nocs treballant i saboneria, que el dit Font posseeix en la Parròquia de Jonqueres sota la casa i mas Català". Possiblement, i amb força anterioritat, fou anomenat Molí d'en Fossar; del 1571 trobem ja una escriptura d'arrendament del molí d'en Fossar. I en un document de 1733 s'hi diu: "terres en honors d'Antoni Font que foren antigament d'en Fossar".

Molí de n'Amat - Ja Antoni Bosch i Cardellach en els seus "Anales" ens asabenta dels plets que entre els Comuns de Terrassa i Sabadell es van originar a rel dels fets del molí d'en Carbó el gener de 1390. Aquest molí d'en Carbó, Joan Sampsó el comprà l'any 1501 i l'escriptura de la compra en diu: "tot aquell molí, abans fariner, derruït i deshabitada anomenat molí del mas Carbó". Sampsó el reconstruí i fou després molí draper, com ho podem comprovar en un document de 1593 on s'hi llegeix: "Antic Sampsó té el molí draper del mas Carbó". El molí d'en Sampsó passà l'any 1705 a Joan Amat i Sampsó, possiblement hereu, per la seva mare, del molí. Des d'aleshores el coneixem com

a Molí de n'Amat.

Molí d'en Bassó - Són de l'any 1406 les primeres notícies que he trobat del molí d'en Bassó; un document d'aquest any ens parla del camí que va al molí Bassó. Uns altres papers de 1445 ens ajuden a situar-lo: "terres a les Planes del Castell d'Arrahona, a sol ponent amb el molí Bassó". I el darrer document on l'he vist esmentat ens parla del "molí Bassó, a ponent amb la riera de Ripoll"; és de l'any 1678 i més endavant no n'he trobat cap més referència. Es ben poc, doncs, el que en sabem, però els detalls coneguts permeten suposar que aquest molí Bassó o d'en Bassó, de les dues maneres l'he vist escrit, era al lloc on avui hi ha la fàbrica Buxó, prop del Riutort.

Molí d'en Torrella - Miquel Carreras ens diu: "En l'any 1157 hem vist esmentat el molí de la Garriga que els documents ens presenten com a proper al pas del Ripoll pel camí de Caldes, cosa que ens fa pensar que no sigui l'antecessor de l'actual molí d'en Torrella". Un document de 1423 ens parla encara del "molí de la Garriga, dins el terme de Sabadell, i a orient amb el riu Ripoll". És l'any 1599 que es troba aquesta nota, no massa aclaratòria encara que el que fa referència al nom del molí: "tota aquella casa o molí per a retòrcen llana, contiguo a les cases de dit Torrella situades en la riera de Ripoll". El 1604 trobem ja aquesta nota més concreta: "en el lloc dit la Garriga, a llevant amb el rec del molí d'en Torrella". Cal dir que entre l'abundosa nissaga de Torrelles sabadellenes, molts d'ells paraïres, la primera vegada que n'hi trobem un amb l'ofici de moliner és l'any 1589; és, doncs, molt probable que els Torrella donessin el seu nom al vell molí de la Garriga cap a darreries del segle XVI i que en mantinguessin la propietat fins a inicis del segle XVIII. Efectivament, datada a l'any 1728 trobem la notícia que el Reverend Feliu Llobet compra el molí d'en Torrella a Joan Torrella, moliner, i que el mateix any el lloga a Josep Amat. La família Amat estigué establerta al molí d'en Torrella durant

molts anys.

Molí Xic - Una de les primeres notícies d'aquest molí, conegut al llarg dels temps amb ben diversos noms, com anirem veient, ens la dona una escriptura de 1424 en la que s'esmenta un molí "en la horta major, antigament anomenat de na Segarra i ara d'en Deganet"; i un document de 1436 ens parla de nou del "molí draper i fariner d'en Deganet, a l'horta major". El 1577 trobem un altre canvi de nom i de propietari; uns papers d'aquest any ens parlen d'unes "terres a l'horta vella, a migdia amb la casa que fou d'en Deganet i que posseïx ara en Vallcorba". I el 1770, amb aquesta nota, ens apareix un altre nom al molí: "el molí paperer anomenat molí Xic i antigament d'en Vallcorba, avui de les vidues Arderius, en l'horta vella del Ripoll". No sabem en quina data els Arderius adquiriren el molí; el trobem ja documentat com a Arderius el 1738 en una nota que diu: "el molí d'en Arderius paperer i abans moliner, i anomenat molí de les Nogueres". El 1798 Antoni Campdepadrós, com ens conta Antoni Bosch i Cardellach en les seves "Memòries", prengué possessió del molí paperer dit Molí Xic"; en pagà quatre mil cinc-centes lliures, segons es diu, encara que jo no ho sé del cert", comenta en Bosch. Segarra, Deganet, Vallcorba, Xic, Arderius i de les Nogueres; un bon aplec de noms per al mateix molí.

Molí d'en Fontanet - No he trobat cap notícia de quin era el nom anterior quan l'any 1559 Joan Nuell comprà el "molí draper i abans fariner a l'horta vella". El 1588 Pau Nuell, moliner, possiblement fill de Joan, morí i deixà el molí a la seva vídua. Un inventari de Gabriel Nuell, moliner, de l'any 1617 ens diu que en aquest molí hi havien "dos nocs a punt per anar i per enfortir los draps". Es en una escriptura de 1678 quan trobem un altre nom, actual encara, a aquest molí; ens diu aquest document: "terres al costat del camí que va de la present vila de Sabadell a la Creu del Cap de la Costa i al molí d'en Fontanet, abans d'en Nuell". Amb aquest nom, molí d'en Fontanet, el trobem sempre esmentat des d'aquest any en endavant. Un document de 1772 ens l'esmenta com a molí fariner i draper.

Molí de Ça Trilla - Ens diu Miquel

Carreras que "El molí de Trilla suposem que és el que en 1098 establiren els senyors d'Arrahona a Udaldard i creiem que va prendre aquest nom pel camp de batre o "trilla" que tenia anex. Que devia haver-hi un incendi en aquest molí ens ho fa suposar una nota del 1425: "en el lloc dit del molí Cremat, a llevant amb el riu Ripoll"; i ens ho confirma una altra nota, aquesta de 1510 que diu: "En el lloc dit el Molí Cremat de Ça Trilla, a llevant amb la riera de Ripoll". Durant el segle XVI es troba diverses vegades esmentat el molí de Ça Trilla sense però que en cap cas s'hi indiqui si era encara utilitzat. És un document de 1561 que ens dona constància de la seva manca d'utilització: "el molí de Ça Trilla, derruït i deshabitat, a llevant amb el Ripoll". La seva localització, amb el Ripoll a llevant com hem vist, ens l'aclareix més un document de 1581 que diu: "en el lloc dit el Pas de Granollers junt al molí de Sa Trilla". Aquestes descripcions ens situen aquest molí ben a prop o a les mateixes Tres Creus.

Molí de les Tres Creus - Podria molt bé ésser el molí paperer que a mitjan segle XVIII construï el tender de panyos barceloní Antoni Casanovas fos el mateix edifici del Trull; sembla almenys que n'era ben a prop. El Trull ens ve esmentat ja en un document de 1679 en parlar d'unes terres "al torrent de les Tres Creus, tocant a les basses del trull de fer oli que és allí". Aquest trull era el que es coneixia com a Trull d'en Folch, com ens diu un document de 1763: "sota les Tres Creus o Pas de Granollers o Trull dit d'en Folch". Del molí paperer d'en Casanovas un document de 1759 ens en dona la producció anual de les deu piques de paper que hi havia: 1.300 resmes de paper comú per a escriure i 45 resmes de paper "flore't" o de millor qualitat. A darreries del segle XVIII Francesc Capalà, mercader barceloní, arrendà el molí de les Tres Creus.

Molí de Sant Oleguer - Tardana és, possiblement de darreries del segle XVIII o inicis del XIX, la construcció del molí de Sant Oleguer. En la documentació de l'Arxiu Històric de Sabadell no n'he trobat cap referència ni en el segle XVIII ni en els anteriors, tot i que hi són abundants les referències al mas Oleguer, sense fer esment del Sant, des del 1400 fins al 1700; del 1760 en endavant el trobem ja citat sempre com a mas Sant Oleguer. Una primera menció que fa referència a Sant Oleguer, amb el qualificatiu de Sant i en la que no s'hi menciona encara el molí, és de l'any 1759 i diu: "Patricio José tomó a título de arriendo por el presente año el lavadero de lavar indianas compuesto de una casita, una balsa i también tierras, bajo el alquiler de dos quintales de cáñamo que se cogería en el huerto de San Oleguer". Una de les primeres notícies del molí és del 1831 i ens el defineix aleshores com a molí fariner: "tot aquell molí fariner anomenat de Sant Oleguer, amb dues moles de fer farina i demés utensilis, aqüeductes del mateix molí i son actual saltant d'aigua".

Molí d'en Gall - Una de les primeres notícies d'aquest molí ens la dona un document de 1676 que diu: "el molí del Gall, molí fariner amb dues rodes molent i amb el seu rec i resclosa". És possible que aquest molí es conegués anteriorment amb un altre nom ja que en uns papers, també de 1676, s'hi anota: "en el lloc dit abans molí d'en Torras i ara molí del Gall"; i aquesta denominació anterior ens la confirma una documentació més antiga, de 1618, que diu: "en el lloc dit mas Verger o sobre el molí d'en Torras". Cal recordar que el mas Verger, "derruït i deshabitat", com ens diu un document de 1610, era prop del Ripoll i prop també de Sant Oleguer. L'any 1835 començaren les activitats, al molí d'en Gall, d'una fàbrica de draps de la que sabem que hi havien tundoses, perxes i estricadors. ■